

Par himnām un zvaigznēm

Velga Kinca

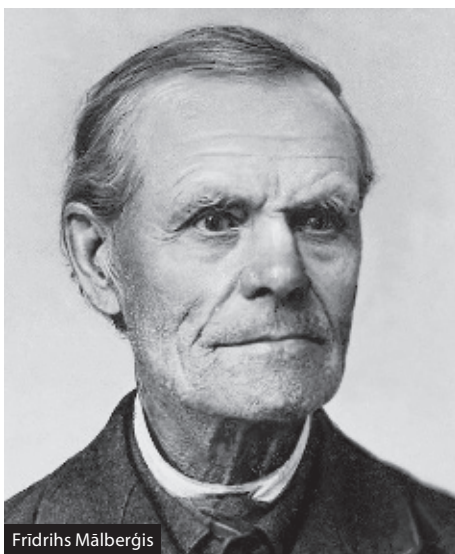
1855. gada 2. jūnijā “Latviešu Avīzēs” lasāma veclaicīga lūgšana četros septiņrindu pantos:

“Dievs svēti Kurzemi, / Šo maizes zemīti, / Kur mītam mēs! / Lai tava svētība / Mūs visus piepilda / Un katru apgādā, / To lūdzamies! || Lai ogas, āboļus / Un augļus visādus / Mums dārzi nes! / Lai mūsu druviņās, / Kas labi izkoptas, / Aug kuplas vārpiņas, / To dodī Tēvs! || Ko taisni lūdzamies, / To klausā žēlīgs Dievs / No augšienes. / Viņš skata mūsu prāt’, / Arvienu mums ir klāt / Un negrib bēdas krāt; – / Bet iepriecēs. || Ak, dārgā dzimtene! / Tu mīļā Kurzeme, / Lai Dievs tev’ redz, / Lai ciemus, pilsētus / Un kungus, zemniekus, / Ir visus cilvēkus / Viņš mīļi sedz!”

Dziedāt var pēc latviešiem zināmās vācu himnas *Heil dir im Siegeskranz* melodijas. Dzejas autors – Frīdrihs Mālberģis (1824–1907), skolotājs, dzejnieks, ērģelnieks. Izmācījies nupat dibinātajā Irlavas skolotāju seminārā, strādājis pie Ernesta Dinsberģa Kubalu skolā. Šis Kurzemes dziesmas radīšanas laikā viņš ir jau Birzgalē, Lindes skolā, drīz pēc tam uz visu mūžu – Secē, Staburaga tuvumā. Tur sarakstījis pirmo latviešu poēmu “Staburags un Liesma”, izdota 1869. gadā. Būdam ass vērotājs, domas un spriedumus izteicis arī satīriskā dzejā un fabulās.

Kurzemniekiem vieniem pašiem lūgšana minētajā avīzē “pieder” četrus gadus. Pievienojot Vidzemes vārdu un norādi uz britu himnas melodiju, dziesma iekļauta četros krājumos ar notīm: Kārlis Veirihs “Dziesmu vaiņaks mīļiem latviešu jaunekļiem un bērniem vīts par jaunu prieku” I d., Jelgava, 1859; Juris Caunītis “Dziesmu kronis: 100 dziesmiņas uz vienu un vairāk balsim dziedamas skolas bērniem par labu”, Rīga, 1861; Jānis Cimze “Dziesmu rota” I d., Leipciga, 1872; Freitāgs-Loringhofens “Garīgas un laicīgas .. dziesmas”, Rīga, 1874. (Abas melodijas ir vienādas, jo vācu “valstības dziesmai” tā uzreiz tikusi paņemta no britu *God, save the King!*)

Nu latviešiem katrā Daugavas pusē sava aizlūguma dziesma. Vidzemnieki to būtu varējuši skandēt savos pirmajos dziesmusvētkos Dikļos 1864. gadā, bet svētku autora Jura Neikena aprakstā tādas ziņas nav. Toties pirmā Vidzemes zemkopības biedrība

Frīdrihs Mālberģis

ties dibināta 1866. gadā, pieaicinot Trikātas dziedātāju kori, kas bez daudz kā cita dzied arī “Dievs, svēti Vidzemi!”, “kura ar lielu prieku no klausītājiem tika uzņemta” (“Mājas Viesis”, 1866, nr. 38). Turpretī kurzemnieki Dobeles dziesmusvētkos 1870. gadā laicīgo koncertu atklāj tieši ar savu lūgšanu “Dievs, svēti Kurzemi!”

1873. gads, I dziesmusvētki, pirmoreiz skan Baumaņu Kārļa “Dievs, svēti Latviju!” Vai ir kas aizgūts no Mālberģa? Baumanis uzņēmis viņa dziesmu savā un Ausekļa 1877. gadā sastādītajā krājumā “Dziesmu vītols”. Iespējams, ka tā ir cieņas parādīšana dzejniekam.

Par Baumaņu Kārļa radīto himnu publicētas tuva drauga jurista un literāta Stērstu Andreja (1853–1921) atmiņas un spriedumi par tās ietekmi sabiedrībā (“Dzimtenes Vēstnesis”, 1915, nr. 16). Vispirms viņš atgādina, ka “tamlīdzīga aizlūguma dziesma [jau] pastāvēja latviešiem – Dievs, svēti Vidzemi/Kurzemi”, ko dziedājuši skolās un biedrībās. Tātad sava veida turpinājums.

Uz studijām Pēterburgā Stērste bija ieradies 1876. gadā (trīs gadus pēc himnas komponēšanas un pirmatskaņojuma, divus – kopš pirmpublicējuma “Austrā”), sākumā dzīvojis pie Baumaņu Kārļa. “Komponists iepazīstināja mani ar savu jauno ražojumu. Svinīgā mūzika man patika labi, bet ne teksts. [...] Es viņam pārmetu to, ka

atskaņas “Latviju, tēviju, Baltiju” kā arī “zied, dzied, diet” acīmredzot sameklētas un pat nevietā. [...] Cik atceros, tika pārrunāts pārgrozījums “Dievs, svēti latvjzemi, mums mīļo dzimteni, svēti jel tēvzemi”. Bet jautājums palika neizšķirts. Man bija jāaiziet krievu-turku karā, un Baumaņu Kārlis bija palicis pie sava pirmā teksta, kurš arī viņam nelikās galvenā lieta, jo viņa nodoms bij ar savu dziesmu izskaust toreiz skandināvo *Heil dir im Siegerkranz* melodiju, kas viņam pilnīgi izdevās.”

Ar to ir ļoti neapmierināts Kurzemes gubernators Pauls fon Lilienfelds. “.. gada pārskatā aizrādījis, ka latvieši cenšoties nodibināt savu valsti, sauktu “Latvija”, kurai jāaptverot latviešu un leišu apdzīvota zeme; himna jau esot gatava, arī viņas simbols sievietes veidā ar kokli rokā gatavs. (.. tā bija tā viņjete .. [ar] dziesmu dievieti dziedātāju koru saraksta lapā par piemiņu II vispārējiem latv. dziedāmiem svētkiem). [Pārskatu] dabūja lasīt senators Manaseins, kas revidēja Kurzemes un Vidzemes gubernātas; viņš uzlūkoja lietu ļoti nopietni, atrazdam [..] visas valsts nodevības nozieguma pazīmes.” Izmeklēšanā tās tomēr nav apstiprinājušas, gubernators saņēmis rājienu par Visaugstākās Varas maldinājumu, sekojis posteņa zaudējums. Tiešām iespaidīgs Baumaņu Kārļa dziesmas un svētku simbolikas spēks ap 1882. gadu! Pie tam II dziesmusvētkos 1880. gadā, kā zināms, himnu neiekļāva svētku programmā.

III dziesmusvētkos (1888) to atļauts dziedāt svētku atklāšanā, kas aizkustina no Pēterburgas atbraukušo Baumaņu Kārļa draugu Kažoku Dāvi (viņš varēja dziesmu būt dzirdējis uzreiz pēc tās komponēšanas): “Šis pirmais svētku brīdis beidzās visas jūsmas savienojumā – svētā lūgšanā “Dievs, svēti Latviju!”” (“Balss”, 1888, nr. 27). Avīzes 29. numurā publikācijas turpinājumā raksta arī par otra tuva drauga radītu himnu: “.. jo vareni visus aizkustināja sauciens vienprātīgi centsties pēc gaismas un brīvības.” Tā ir Jurjānu Andreja “Dziesmu svētku himna” ar visai plašu un ekspresīvu paša komponista dzeju. Šī reti pieminētā himna skan arī V svētkos.

IV dziesmusvētkos (1895) Jelgavā **pirmoreiz** Baumaņu Kārļa dziesma ir kuru

Dievs, svētī Latviju! — 10

Teksts un mūsika no B. K.

74. Dievs, svētī Latviju, mūs' dārgu tā svētiju,
 sviē-ti jē! Balti-ja, ak sviē-ti jē! ho! ho!
 Kur latviju mēitas aad, Kur latviju dē-ti dēd; laid' mums bēst
 laimē dēt, mūs' Bal-ti-ja! Balti-ja!

koncerta programmā – astonbalsīga ar orķestra pavadijumu “pēc Jurjānu Andreja dziesmu svētku marša harmonijas”. Interesants himnisk dialogos veidojas svētku goda mielasta laikā. Latviešiem draudzīgais somu profesors Mikola latviski novēl: “Dievs, svētī Latviju, jūs’ dārgo tēvijū!” Pēc jūsmīgiem aplausiem kā atbilde tiek nodziedāta himna (“Baltijas Vēstnesis” 1895, nr. 140).

Turpmāko svētku starplaiķis sanāc ilgš. Angļu-būru kara dēļ latviešu muzikālās intereses sakāpināti pievērstas būru himnai. Žurnāla “Austrums” 1899. gada 12. burtnīcā atrodama meldija un teksts; tā iesākums: “Vai zināma jums droša cilts, kur katris gatavs mirt?” Presi pārskatot, redzams, ka visā Latvijā himna iekļauta dažādos koncertos. Rīgā, Ķeizardārzā, 1900. gada vasarā pat aizēno Jurjāna, Vītola, Melngaiļa darbus.

Skrīveros uz Līgo svētkiem (!) būru himna paredzēta vietējā un Rīgas kora programmā; sajūsminātā publika prasa tās atkārtotumu no abiem koriem.

V dziesmusvētki (1910), noslēgums. Apbalvo dziesmu kara uzvarētājus (starp citu, pirmoreiz balvās ir arī Jaņa Rozentāla un dažu citu mākslinieku gleznas), tiek sumināti diriģenti. “.. te uz tribīnes pamirdz profesora [Jāzepa] Vītola takts zizlis uz ērgelnieka [Alfrēda] Kalniņa pusi. Tas intonē uz pilnām ērgelēm akordu, kas elektriski aizskar katra latvieša sirds stīgas. Viss koris uzsāk lūgšanu.. Klausītāju tūkstoši kā viens cilvēks pieceļas kājās un .. visas sirdis sakusušas, visas balsis saplūdušas. [...] Cilvēks paceļas pār sevi svētās cerībās.” (“V vispārējie Latviešu dziesmu svētki Rīgā”, Rīga, 1911, 41., 42. lpp.)

Himnas popularitātes un garīgā spēka dēļ represijas izvēršas plašākas. Liepājas Annas baznīcā Alfrēds Kalniņš ar kori izpildījis “Dievs, svētī Latviju!”, par ko 25 rbļ. soda naudas vai 3 nedēļas aresta (“Dzimtenes Vēstnesis” 1915, nr. 87). Slepēnā krieviskā brošūrā ziņots – latvieši gatavojoties dibināt Liellatviju. Par brošūras autoru ironiski izsakās Stērstu Andrejs jau minētajā plašajā publikācijā un domā, ka te atkal “pie vainas” Baumaņu Kārļa dziesma, “kuru aiz tagadējās patriotiskās sajūsmas latvieši dzied gan vietā, gan nevietā, reizēm isti tāpēc, ka to aizliedz policija”.

No 1864. gada Dikļos līdz III dziesmusvētkiem (nav tikai II) repertuārā ir tautas iemīļotā un allaž līdzdziedātā luterāņu himna “Dievs Kungs ir mūsu stiprā pils” (turpmāk programmā vairākas pareizticīgo dziesmas). Stiprākais pants “Lai būt’ to velu gan tik daudz, kas mūs šķiet visai parīt ..” dažreiz nevēlams – nav tie velli, par ko runājis Luters... Kaudzītes Matīss, atcerēdamies ar grūtībām izcīnītās skolotāju sapulces atklāšanu 1874. gadā, raksta, ka “par velliem nedziedāja vis”. (“Atmiņas no tautiskā laikmeta”, Rīga, 1994, 224. lpp.) Vai tā bijis arī dziesmusvētkos, ziņu gan nav.

“Dievs, sargi ķeizaru” valda no Dikļiem līdz pat V dziesmusvētkiem; abos pēdējos krieviski. To dzied arī pirms un pēc koncertiem, goda mielastos. Jurjānu Andreja kantātē “Līgojiet, liksmojiet” šādas Jēkaba Janševska rindas: “Dievs, sargi ķeizara namu, / Lai valda laimīgi Krievijas cars!” Ik svētkos ir process, saukts par Serenādi – visu koru došanās uz gubernatora pili (arī Jelgavā); tur atkal jādzied Krievijas himna (dažreiz ir vēl kāda latviešu dziesma), un pirms nosūtīšanas tiek nolasītas padēvīgas pateicības vēstules Aleksandram II, Aleksandram III un Nikolajam II.

Atgrīžamies pie Frīdriha Mālberģa ne vairs par himnām. Pavisam neparasti ieraudzīt viņa vārdu citā laikmetā – 1986. gada 26. jūlija “Padomju Jaunatnes” dziesmu albumā. Tā ir Jāņa Lūsēna dziesma ar Mālberģa dzeju “Akas spainis un vīna glāze” no latviešu fabulu cikla.

Kāds notikums ir vēl jaunākos laikos – gan tieši ar mūziku nesaistīts. 2019. gadā Starptautiskā Astronomijas savienība (tās sastāvā arī Latvija) savā 100. gadskārtā katrai dalībvalstij bija devusi iespēju izvēlēties vārdus vienai zvaigznei un ap to riņķojošai planētai. Veiktajā aptaujā uzvarējuši jau pieminētās Mālberģa poēmas tēli Staburags un Liesma. Nu oranžā zvaigzne HD118203 nosaukta par Liesmu (Lielā Lāča zvaigznājā saskatāma ar binokli), bet planēta – par Staburagu.

Patiešām drošā vietā – 288 gaismas gadu attālumā.

“Tad Liesma starus izsūta .. Tad Staburags ar’ modīsies” – rindiņas no poēmas. ●